

УДК 821.161

ОСНОВИ ПОНЯТТЯ КОМУНІКАТИВНОЇ СТИЛІСТИКИ ТЕКСТУ

Рожеко С. В.

РВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет»

E-mail: uakafedra@mail.ru

У статті розглядаються основні поняття і категорії комунікативної стилістики тексту, простежується динаміка розвитку цього напрямку стилістичних досліджень. У межах комунікативної стилістики тексту відповідний підхід пов'язаний з розглядом тексту як продукту первинної комунікативної діяльності автора. Його мовна індивідуальність виявляється в текстовій діяльності, структурі, семантиці, прагматиці тексту, оскільки комунікативна стилістика тексту тісно пов'язана з герменевтикою, прагматикою, психолінгвістикою та її напрямками. Відтак окреслюється ідіостиль автора та його концептуальна картина світу.

Ключові слова: текстова діяльність, текстова компетентність, комунікативна норма, текстові асоціації, структура тексту.

Різні напрями сучасних стилістичних досліджень становлять особливий інтерес у зв'язку з важливою потребою в розробленні мовленнєвої діяльності і зокрема текстології. Комунікативна стилістика тексту як один із напрямів функціональної стилістики стосується комплексного аналізу тексту як форми комунікації і явища ідіостилю. Комплексне вивчення тексту передбачає дослідження лінгвістичних і екстралінгвістичних чинників спілкування, пов'язаних зі створенням тексту та його інтерпретацією. Лінгвістичні чинники спілкування передбачають добір мовних засобів різних рівнів з урахуванням мовної системи і мовленнєвої системності. До екстрастилістичних чинників спілкування відносять цілі та завдання, що визначають первинну і вторинну комунікативну діяльність, специфіку сфери спілкування, характер ситуації, жанр, постать автора та інше.

У межах комунікативної стилістики тексту діяльнісний підхід пов'язаний з розглядом тексту як продукту первинної комунікативної діяльності автора. Мовна індивідуальність автора виявляється в текстовій діяльності, структурі, семантиці, прагматиці тексту. Оскільки комунікативна стилістика тексту тісно пов'язана з герменевтикою, прагматикою, психолінгвістикою, то три її основні напрями формуються на стику між цими науками. Перший напрям передбачає вивчення змістового розгортання тексту, вияву ідіостилю автора та його концептуальної картини світу. Другий напрям розвивається під впливом прагматики, аналізує те, як організовується пізнавальна діяльність читача засобами тексту. Третій пов'язаний з теорією текстових асоціацій. На їхній основі у свідомості адресата створюється уявлення про різні аспекти тексту та його зміст.

До основних понять стилістики, що вивчає функціонування мовних засобів у різних сферах спілкування, Л. Мацько відносить «стилістичну конотацію, стилістичну парадигму, стилістичний узус, стиль, мовленнєву системність функціонального стилю, стильові риси, стилістичну норму, функціональний стиль»

[2, с. 111]. Досягнення функціональної стилістики стимулювали виникнення в межах цього напрямку стилістики тексту. У її становленні й розвитку позитивну роль відіграла праця В. Одинцова «Стилiстика тексту». На думку дослідника основу стилістики тексту має становити теорія композиції. Під композицією розуміється не тільки форми співвіднесеності різних стильових планів усередині тексту, а й типові схеми розгортання тези. Серед засадних понять концепції В. Одинцова можна назвати такі, як композиція, конструктивні прийоми, структура тексту, функція, функціонально-семантичні типи мовлення, стилістичні ефекти, структурні принципи тексту [5, с. 54]. Г. Солганик визначає стилістику тексту як наукову дисципліну, що вивчає функціонування, стильову своєрідність типів і одиниць тексту. Автор розглядає її, виходячи з функціонально-типологічного аналізу. Враховується залежність від структури мовлення, від особи мовця, від кількості учасників мовлення (монолог, діалог, полілог), його конкретних типів (опис, розповідь, роздум тощо). Важливе також врахування приналежності мовлення до того чи іншого функціонального стилю, індивідуальної манери, абзацного поділу, характеру зв'язків між самостійними реченнями. Згідно з концепцією Г. Солганика стилістика інтерпретується як одна з галузей лінгвістики тексту, що вивчає різноманітні типи текстів та їхні стилістичні особливості, способи розгортання тексту, мовленнєві норми в різних функціональних стилях, типи мовлення, індивідуальні стилі. Ключовими поняттями відтак стають типи текстів, стилістичні особливості текстів, способи розгортання тексту, мовленнєві норми в різних функціональних стилях, типи мовлення.

У межах функціональної стилістики змістовий план тексту дослідники розглядають на рівні типових особливостей і відповідності тому чи іншому функціональному стилю. До засадних понять належать мовленнєва системність стилю, стильова специфіка, стилетвірні чинники. Комунікативна стилістика тексту вивчає його мовленнєву організацію з погляду співвіднесеності її зі змістом тексту, авторською інтонацією, комунікативно-прагматичним ефектом.

Серед функціональних семантико-стилістичних категорій важливі категорії діалогічності, акцентивності, оцінки, гіпотетичності. Означаються й такі близькі до категоріальних поняття як тематична цілісність, локальність, темпоральність, логічне розгортання, композиція. Виділяють категорії суб'єктності й адресованості в межах системно-діяльнісного підходу до тексту з позиції комунікативної стилістики тексту. Адже за будь-яким текстом стоять автор і адресат, які визначають його структуру, семантику, прагматику.

Категорію суб'єктності реалізують: автор – реальна особа, образ автора. Усі елементи структури тексту відтворюють авторську особистість: оповідач, ліричний герой, персонаж – це форми вираження образу автора, що виявляє себе в динаміці мовленнєвих стилів і композицій. З категоріями, які мають узагальнювальний і визначальний характер, пов'язані ключові поняття комунікативної стилістики тексту.

Співвідносно з елементами моделі мовленнєвої комутації можна згрупувати за таким принципом: 1) поняття, що мають антропоцентричну орієнтацію та пов'язані з такими елементами як автор – текст – адресат; 2) поняття, що відображають

зовнішні, неантропоцентричні аспекти тексту й пов'язані з такими елементами як текст – мова (код); текст – канал зв'язку; 3) поняття, що характеризують внутрішньотекстову організацію. Така диференціація ключових понять – умовна, бо всі вони корелюють одне з одним у межах універсальної моделі мовленнєвої комунікації і відтворюють загальний системно-діяльний підхід до тексту як центрального елемента цієї моделі.

Спілкування як текстова діяльність здійснюється на асоціативній основі. У зв'язку з цим розроблено теорію текстових асоціацій. Особливої значущості набувають поняття: *текстова асоціація; асоціат; асоціативне розгортання тексту; текстові асоціативно-змістові поля; асоціативне поле тексту; асоціативна структура тексту.*

Асоціативне розгортання тексту в процесі пізнавальної діяльності адресата можна подати як складно організовану мережу асоціатів, у творенні якої беруть участь асоціативно-сміслові поля слів. Такі поля, організовані концептуально, об'єднують одиниці, пов'язані парадигматично й сигматично. Текстові асоціативні поля, матеріалізовані лексично, є не тільки одиницями аналізу, а й регулятивними структурами, що корелюють з концептами у свідомості суб'єкта – сприймача.

Важливим поняттям комунікативної стилістики тексту є цільова настанова. Мотив текстової діяльності, стимульований реаліями навколишнього світу, формує ціль, що співвідноситься з комунікативними завданнями. Результат вторинної комунікативної діяльності (залучення адресата до нової інформації, народження емоцій, динаміка тощо) являє собою стимул до подальших дій.

Ряд основних понять комунікативної стилістики тексту співвідноситься із об'єктивними чинниками текстової діяльності. До понять комунікативної стилістики тексту, що співвідносяться з його внутрішньою організацією, належать такі: текстова системність, текстова норма; змістове розгортання тексту; змістова структура тексту; лексична структура тексту; текстова парадигматика; текстова синтагматика; мовленнєвий жанр; регулятивність тексту; регулятивні засоби; регулятивні структури; комунікативні універсалії.

Під текстовою системністю розуміються системна організація мовних засобів різних рівнів, зумовлена авторським задумом, що співвідноситься з категорією образу автора [1, с. 318]. Текстова системність відображає творчу індивідуальність автора, його ідіостиль. З текстовою системністю співвідноситься поняття текстової норми. Її визначають як гармонійну організацію всіх елементів структури тексту відповідно до авторського задуму.

Ідіостиль автора виявляється як у характері вкладеної в текст інформації й у формах на рівні семантики тексту, так і в специфіці залучення адресата до текстових авторських розумінь. Під змістовим розгортанням тексту розуміється динаміка уявлення концептуальної картини авторського світу, що відображається у свідомості адресата й формує його уявлення про змістовий план тексту. Змістове розгортання тексту визначається його змістовою структурою, організованою єдністю авторського задуму.

Лексична структура тексту формується на основі зв'язку лексичних одиниць текстової парадигматики і текстової синтагматики. У характері лексичної структури

тексту виявляються не тільки загальні закономірності, а й індивідуальні особливості властиві стилю автора. Серед важливих понять комунікативної стилістики тексту виділяють таке як мовленнєвий жанр. На рівні елементів тексту можна говорити про регулятивні засоби, що виділяються функціонально. Найчастіше регулятивність має комплексний характер. При тім важливе значення має певна домінанта регулятивності.

На етапі народження тексту асоціативна мовленнєво-мислительна діяльність, стимульована авторським задумом, створює цільову програму тексту й забезпечує його змістове розгортання через систему мовних засобів, які регулюють подальше сприймання тексту адресатом на етапі вторинної комунікативної діяльності. Первинна регулятивність тексту продукує смислове розгортання думки шляхом добору відповідних мовних засобів, зіставлення синтаксичних варіантів, які адекватно передають предмет мовлення.

Основні поняття комунікативної стилістики тексту взаємопов'язані в межах загального системно-діяльнісного комунікативного підходу до тексту. Усі вони співвідносні з поняттям ідіостилу, яке набуває нового комунікативного змісту.

Список літератури

1. Дудик П. С. Стилістика української мови / Петро Семенович Дудик. – К. : ВЦ «Академія», 2005. – 367 с.
2. Мацько Л. І. Стилістика української мови / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. Стилістика української мови. – К. : Вища шк., 2003. – 356 с.
3. Пономарів О. Стилістика сучасної української мови / О. Пономарів. – Тернопіль : Богдан, 2000.
4. Скворцов Л. И. Теоретические основы культуры речи / Л. И. Скворцов. – М. : Наука, 1980.
5. Солганик Г. Я. Стилістика текста / Г. Я. Солганик. – М., 1997.

Рожко С. В. Основные понятия коммуникативной стилистики текста / С. В. Рожко // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации. – 2014. – Т. 27(66), № 4 Часть 2. – С. 144–147.

В статье рассматриваются основные понятия и категории коммуникативной стилистики текста, прослеживается динамика развития этого направления стилистических исследований. В рамках коммуникативной стилистики текста соответствующий подход связан с рассмотрением текста как продукта первичной коммуникативной деятельности автора. Языковая индивидуальность автора проявляется в текстовой деятельности, структуре, семантике, прагматике текста, поскольку коммуникативная стилистика текста тесно связана с герменевтикой, прагматикой, психолингвистикой и ее направлениям. Рассматривается понятие идиостиля автора, его концептуальной картины мира.

Ключевые слова: текстовая деятельность, текстовая компетентность, коммуникативная норма, текстовые ассоциации, структура текста.

Rozhko S. V. Basics communicative style of the text / S. V. Rozhko // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. Series: Philology. Social communications. – 2014. – V. 27(66), № 4, Part 2. – P. 144–147.

The article deals with the basic concepts and categories of communicative style of the text. It can be traced dynamics of this trend stylistic research. As the part of the communicative style of the text activity such approach is associated with the consideration of the text as the primary product of author's communicative activity. The linguistic identify of the author is shown in text activities, structure, semantics, pragmatics, communicative style of the text because the text is closely related to hermeneutics, pragmatics, psycholinguistics and its directions. It is considered an idiostyle of author and his conceptual world picture.

Keywords: text activity, text competent advice, communicative rule, text association, the structure of the text.